

ELISABETH ELGÁN

Sexualpolitikens genus i Frankrike och Sverige

I både Sverige och Frankrike sysselsatte sig den tidiga sexualpolitiken mycket med männens, som politiker och opinionsbildare såg det, felaktiga beteenden. De båda ländernas sexualpolitik präglades av samma underliggande uppfattningar om hur könsskillnaderna var och borde vara beskaffade, vilket fick konsekvenser för politikens utformning.

Den franske historikern Marc Blochs plädering för en komparativ historieforskning, framförd vid den internationella historikerkongressen i Norge 1928, utgör i mina ögon fortfarande en utmaning för historiker. Som historiker skolas vi in i en nationell historieskrivning speciellt inriktad på den egna nationens politiska och administrativa uppkomst och utveckling. I Sverige begränsas historiaämnet dessutom av att de mer otraditionella inriktningar som tillkommit, ekonomisk historia och idéhistoria, inte inkorporerats i historiaämnet utan istället avknoppats.

Kvinnohistorien har dock ett försprång gentemot "fadershuset", våra kontakter med andra ämnen inom ramen för kvinnoforskningen bådär för större öppenhet och en mindre bundenhet till det traditionella historikerparadigmet. Jag menar att den komparativa metoden med fördel kan användas när vi skriver kvinnohistoria. Den kan hjälpa oss att fortsätta att skriva nyskapande historia i fas med de feministiska diskussioner som omger oss både på universitet och i samhället i stort. Med kvinnohistoria avses här en historieskrivning som speciellt inriktar sig på att analysera genus betydelse för den historiska utvecklingen och den historiska utvecklingens betydelse för genus.

Marc Blochs anförande 1928 ska först och främst ses som ett inlägg mot den nationella historieskrivningens inskränkthet, i en tid när

sviterna efter första världskriget satte gränserna för det internationella samarbetet inom historikerkåren.

Bloch menade att komparation är ett av många verktyg som historikern har till sitt förfogande. Det betyder att Bloch inte såg komparation som en specifik metod grundad i en specifik teori om hur regioners och samhällens utveckling hänger samman. Komparation är snarare ett relativt enkelt sätt att skaffa sig perspektiv på sitt studieobjekt och upptäcka nya företeelser, eller avsaknaden av vissa företeelser. De skillnader och likheter som kommer fram genom komparationen genererar nya frågor, t.ex. den om inflytandet länder och regioner emellan. I slutändan tjänar komparationen till att vi lättare kan formulera förklarande hypoteser kring komplexa historiska företeelser eller förlopp (Bloch 1928).

Trots Blochs plädering har komparation förblivit en kuriositet i historieskrivandet. Inom sociologi och statsvetenskap, inte minst med kvinnovetenskaplig inriktning, är komparation däremot relativt vanligt förekommande. De två nordamerikanska sociologerna Theda Skocpol och Margaret Somers menar att det finns olika sorters komparation (Skocpol & Somers 1980). En sorts komparation är vad de kallar den parallella komparationen som hämtar in en stor mängd exempel att illustrera en viss teori med. En annan är den kontrastiva komparationen som syftar till

att lyfta fram det unika i varje jämfört fall. En sådan komparation kan peka på begränsningarna i olika generella teorier. En tredje typ av komparation är den som Skocpol och Somers kallar för den makroanalytiska och som görs för att pröva befintliga teoretiska hypoteser och utveckla nya kausala generaliseringar om makrosociala strukturer och processer.

Komparationer inom statskunskapen och sociologin rör sig alltså på en relativt hög abstraktionsnivå och isolerar vissa förklaringsfaktorer. Men historieämnet, som ligger på gränsen mellan samhällsvetenskap och humaniora, har som underliggande ambition att skriva en fullständig historia, att redogöra för nyanserna och de olika aspekterna av ett historiskt skeende eller företeelse. Vår utgångspunkt är de tillgängliga lämningarna, oftast skriftliga, från dessa skeenden. För att kunna leva upp till kraven på närhet till källorna, nyansering och precision så blir en historikers komparation av nödtvång mer begränsad till omfattningen än vissa samhällsvetares.¹ En komparation utförd enligt Blochs mindre teorienterade riktlinjer kvalificerar sig inte heller riktigt till någon av Skocpol och Somers kategorier. Den närmar sig dock den kontrastiva komparationen. En historisk komparation lyfter fram likheter och skillnader och kan särskilja vissa generella drag.

Syftet med den här artikeln är att sammanfatta resultaten av en komparativ studie av den svenska och franska abort- och preventivmedelspolitiken under första hälften av 1900-talet (Elgán 1994). Jag vill visa att det är möjligt och givande att använda komparation för att skriva kvinnohistoria.

Syftet med själva studien var dubbelt: Dels att testa den komparativa metoden, dels att se om, och hur, föreställningar om könen och könsskillnaderna samspelade med politiken inom ett visst område.

Utifrån det ovan sagda om förutsättningarna för historieskrivandet är det självklart att en historisk komparation styrs av något så banalt som historikerns språkkunskaper och känedom om andra länders historia. I mitt fall ledde det till att Sverige och Frankrike var givna som studieobjekt redan från början. Det

gällde sedan att hitta ett ämne som lämpade sig för en kvinnohistorisk komparation. Just abort- och preventivmedelspolitiken framstod som lämpligt då många länder introducerade en aktiv och medveten politik kring dessa frågor under 1900-talets första decennier. Frankrike omnämndes i detta sammanhang ofta som föregångslandet vad gällde födelsek kontroll och landet var också tidigt ute, i jämförelse med Sverige, vad gäller familjepolitik. Att Sverige skulle vara fixpunkten i komparationen var oundvikligt då historieämnet, som sagt, är nationsbundet, ett faktum som tycks omöjligt att kringgå för tillfället.

I mitt val att centrera den kvinnohistoriska framställningen kring studiet av föreställningars betydelse var jag inspirerad av Joan Scott och det sena 1980-talets kvinnohistorikerdiskussioner i Norden om att tillmäta den diskursiva nivån samma betydelse som produktions- och reproduktionsförhållanden i en genusanalys. Mitt val var också influerat av mentalitetshistoriens påstående att mänskligt agerande inte styrs av den omkringliggande verkligheten utan av uppfattningar om denna verklighet.

Här kommer jag att begränsa mig till att analysera diskursen i parlamentens debatter, i de offentliga utredningarna och i lagstiftningen.²

Abort- och preventivmedelspolitik i 1900-talets början

Sexualitet och reproduktion var omdebatterade frågor under decennierna efter sekelskiftet 1900 såväl i Sverige och Frankrike som i många andra länder. Skillnaden gentemot dagens debatt om samma frågor är frapperande, även om tonen och argumenten i sekelskiftesdebatten inte tyder på det pryderi vi kanske förväntar oss att finna vid den här tiden. Frågor som det ofödda fostrets rätt till liv och lagstiftningens samklang med religiösa föreskrifter, som numera utgör mycket viktiga aspekter särskilt i abortdebatten, spelade däremot en underordnad roll i det tidiga 1900-talets debatter. Andra frågor, som sedligheten och nativiteten, var grundläggande.

År 1910 förbjöd Sverige information om och öppet utbudande av preventivmedel.³ I början av 1920-talet aktualiserades sedan abortfrågan. Detta skedde i samband med att straffrätten generellt sett utvecklades mot kortare straff (Inger 1986). Äldre svensk lagstiftning hade i teorin belagt abort med dödsstraff ända fram till 1864 då detta straff ersattes med två till sex års straffarbete för både kvinnan och medhjälpare; år 1890 sänktes minimistraffet för kvinnan till ett års straffarbete. Abortförsök straffbelades med straffarbete eller fängelse i högst sex månader för kvinnan och ett år för medhjälpare (Woxlin 1982). Abort av medicinska skäl, när det förelåg risk för kvinnans liv eller hälsa, var dock tolererat.

Den nya svenska abortlagen 1921 innebar att den kvinna som gjort abort skulle dömas till fängelse i mellan en månad och två år. Abortförsök gav böter eller fängelse i högst sex månader. Medhjälpare skulle dömas till mellan sex månaders fängelse och två års straffarbete för abort; till fängelse i högst ett år för abortförsök. Agerade medhjälparen vanemässigt eller i vinningssyfte skulle straffet skärpas (SFS 1921:298).

I slutet av 1930-talet reformerade Sverige ånyo sin abort- och preventivmedelspolitik. Reformerna innebar att 1910 års lag 1938 ersattes med en förordning som noggrant reglerade hur och under vilka former det var tillåtet att informera om och sälja preventivmedel.⁴ Samma år infördes också en ny abortlag. Denna lag förändrade ingenting i straffsattserna för abort men skapade några undantag till förbudet mot abort. Dessa undantag var våldtäktsoffer, s.k. sinnesslöa kvinnor samt kvinnor som ansågs riskera att föda eugeniskt sett mindervärdiga barn.⁵ Eugenisk abort fick endast utföras under villkoret att kvinnan steriliserades. Abort av medicinska skäl blev nu explicit tillåtet, tidigare hade det bara varit tolererat.

Den nya lagen innehöll flera restriktioner. T.ex. fick abort efter våldtäkt bara ske om händelsen gått till åtal eller anmälts till åtal och de medicinska och humanitära aborterna kunde enbart genomföras efter tillstånd av två läkare varav den ena skulle inneha en specifik tjäns-

teställning (SFS 1938:318-319; SFS 1938:571-572). Det har hävdats att 1938 års abortreform var så restriktiv att den egentligen ej förändrade rådande praxis (SOU 1944:51, s. 54ff.)

I samband med dessa reformer reglerades också all handel med medel och föremål som kunde tänkas användas vid abort. Sådana fick hädanefter inte längre säljas till allmänheten. Vissa fick helt enkelt inte importeras eller tillverkas, detta gällde t.ex. föregångarna till spiralen (SFS 1938:569-570).

I Frankrike utmynnade årtal av diskussioner kring nödvändigheten att motarbeta de illegala aborterna och förhindra preventivmedlens spridning i en lag som antogs 1920 (Loi réprimant la provocation à l'avortement et à la propagande anticonceptionnelle, Journal Officiel de la République Française, 1 août 1920). Lagen föreskrev att den som i befolkningspolitiskt syfte propagerat för födelsekontroll eller mot barnafödande i största allmänhet eller som i sådant syfte beskrivit eller erbjudit sig att beskriva olika sätt att undvika havandeskap eller försökt underlätta användandet av preventiva metoder, skulle straffas med en till sex månaders fängelse samt böter. Lagen inbegrep alla former av skriftlig och muntlig "propaganda". 1920 års lag behandlade också vad den kallade för uppmaning till abort (provocation au crime d'avortement) och aborthjälpmedel. Den som via böcker, skrifter, trycksaker, annonser, affischer o.dyl. uppmanat till abort skulle bestraffas med mellan sex månaders och tre års fängelse samt höga böter. Under lagen föll också offentliga föredrag och reklam för privata kliniker. Lagen gällde även om uppmanan inte åhörts. Det blev också straffbelagt att sälja, bjuda ut eller distribuera aborthjälpmedel, på samma sätt som skedde i Sverige vid 1930-talets slut. Den franska abort- och preventivmedelslagen från 1920 är svårtydd. Det är, och var, oklart vad den egentligen förbjöd. Rättspraxis blev också därefter: osäker och motsägelsefull (Pagès 1971:174ff.).

I 1920 års franska lag genomfördes bara en del av det sexual- och familjepolitiska reformprogram som varit under diskussion. I sin helhet blev det programmet inte genomfört för-

rån 1939. År 1923 antogs dock en ny abortlag som liksom den svenska lagen innebar kortare straff för abort. I Frankrike var dock det uttalande syftet med den nya lagen att bättre kunna bekämpa aborterna. De folkliga juryer som dömde i abortmål tvekade nämligen att tillämpa den stränga lagen. Av detta skäl sänktes straffen för abort och abortmålen överfördes till vanlig domstol utan jury (Loi modifiant les dispositions de l'article 317 du Code pénal sur l'avortement, Journal Officiel de la République Française, 29 mars 1923). Den nya abortlagen stipulerade mellan sex månaders och två års fängelse samt böter för den kvinna som gjort abort. Den person som utfört, eller försökt utföra, abort på någon annan skulle straffas med ett till fem års fängelse samt mycket höga böter. Straffen för medicinska yrkesutövare skärptes ytterligare: att lämna upplysningar om hur en abort gick till eller att på annat sätt ställa sig behjälplig, räckte för att de skulle kunna åtalas för abort. Förutom fängelse kunde de dessutom få arbetsförbud.

Sexualpolitikens genus

Både i Sverige och Frankrike återfinner vi, oberoende av att politiken på andra punkter tar sig mycket olika uttryck, samma föreställningar om könsskillnaderna: männen är aktiva och utagerande, de besitter en naturlig sexualitet som, om den inte styrs på rätt sätt, kan vara skadlig för samhället. Den dominerande uppfattningen om kvinnorna är att deras rätta natur är moderskapet. För att kunna förverkliga denna behöver de samhällets stöd och skydd.

När Sverige 1910 förbjuder olika former av spridning av preventivmedel står de unga människors sexuella relationer före äktenskapet i centrum för diskussionen. Information och handel med preventivmedel ansågs uppmuntra dem till osedlighet, som det hette då. Frågan var med vilka medel de unga männen skulle skyddas. Den konservativa regering som föreslog 1910 års lag, och de politiker som antog den, menade att det var genom stränga regler som osedligheten skulle hållas stäng. Deras

motståndare menade istället att osedligheten skulle motarbetas genom uppfostran och ett sunt levnadssätt. De personer och instanser som deltar i de debatter jag studerat säger sig alla vara uppmärksamma på faran med sedelösheten och pekar på ungdomen som en speciellt hotad, eller hotande, grupp. Med ungdom avser man alltså i första hand de unga männen. När frågan om att förhindra preventivmedlens spridning för första gången kommer upp i riksdagen 1910 är det också i en debatt om innehållet i undervisningen i goss-läroverken (Nilsson 1910).⁶ Professorn i straffrätt Johan Thyrén talar i riksdagsdebatten om hur ungdomar som knappast är "manbara" kommer att kasta sig över preventivmedlen (AK 1910:61, Thyrén). Medicinalstyrelsen menade att tillgång till preventivmedel skulle kunna "förleda talrika ynglingar" till "otukt". De "sexuella utsvävningarna" skulle öka "å garnisonsorter och annorstädes, där mycken manlig ungdom var hopad" (Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 223, 1910, Bil. A). I en petition från ett antal Stockholmsläkare mot preventivmedelslagen talas det om preventivmedel som ett sätt för männen att skydda sig mot könssjukdomar. Det var mannens ansvar att inte bli smittad för att inte senare riskera att smitta sin hustru och sina barn, hette det (Citerad i AK 1910:61, Kjellberg). Också en politiker som Carl Lindhagen som motsatte sig preventivmedelslagen satte mannen i centrum. Lindhagen menade att det ju var "förnuftigt och manligt" att dominera sina sexuella drifter, och därtill skulle mannen hjälpas av samhället. Han anklagade överklassens män, och han betonade män, för att offentligen röra sig med en avhållsamhetsmoral men privat leva efter en annan. Lindhagen ifrågasatte också de ogifta människors beteende när de inte tänkte på att barn kunde födas ur utomäktenskapliga relationer (AK 1910:61, Lindhagen; LU Nr 52, 1910, Reservation av Lindhagen).

Efter att 1910 års preventivmedelslag antagits fortsatte debatten om det lämpliga i att förbjuda information och öppen försäljning av preventivmedel. Många politiker, särskilt till vänster, hävdade att förbudet mot öppen information var skadligt för folkhälsan efter-

som det omöjliggjorde propagerandet för användande av kondom mot könssjukdomar. De som argumenterade för ett slopande av förbudet var noga med att understryka att de inte ville befrämja en oansvarig propaganda, som de sa, för preventivmedel eller stödja kommersialismen, som enligt dem "söker förleda allmänheten till könsumgänge utan barnalstring" (Elgán 1994:125-126). Men könssjukdomarna måste kunna bekämpas effektivare hävdade man. Könssjukdomarnas fasor utmålades på följande sätt: "en man i sina bästa år kan plötsligt "falla ned och reduceras till ett väsen, som knappast mera är en människa". Sjukdomarna sades drabba "oskyldiga offer", d.v.s. den smittades familj och som en talare sa: "redan från födseln, i moderlivet dödsmärkta barn" (Elgán 1994:124-125).

Min tolkning av dessa debatter är alltså att 1910 års svenska förbud mot information om preventivmedel inte tillkom i syfte att tvinga kvinnorna att föda barn eller att medvetet förhindra dem från att tillämpa födelsekontroll, utan hade som målgrupp de unga männen vars sexuella beteende man ville påverka. På ett diskursivt plan definierades sexuell aktivitet som manlig. Debatten behandlade i princip bara män, som om kvinnorna inte hade en sådan sexualitet att de riskerade att smittas av könssjukdomar eller ta till sig budskapet om preventivmedlen för att kasta sig loss i ett obegränsat sexuellt umgänge. Kvinnor omnämns mest i förbigående som offer för männens framfart.

Den franska preventivmedelspolitikens diskursiva kontext var inte densamma som i Sverige. Visst var politiker och opinionsbildare också i Frankrike vid den här tiden oroliga för osedligheten. Lanelonguerapporten från 1912, en av de grundläggande texterna i den franska abort- och preventivmedelspolitiken, talade t.ex. om mannens sökande efter "oäkta kompensation". Istället för att gifta sig "kastar [han] sig ut i folkmängden och roar sig med vem som helst" i en "total sedeslöshet", hette det (Documents Sénat 1912, Annexe 354, Annexe. Se också Elgán 1994:185ff.). Men det uttalade motivet bakom Frankrikes abort- och preventivmedelspolitik var inte att skydda de

unga männen från osedlighet utan det var att få männen att skaffa fler barn. På samma sätt som den svenska preventivmedelslagen riktade sig den franska politiken mot männen. Männen gjordes till ansvariga för den sjunkande nativiteten. Den franska abort- och preventivmedelspolitiken kretsade nämligen under hela den period jag studerat kring önskan att höja nativiteten och avvärja "folkdöden". Författaren till den ovannämnda rapporten sa att Frankrikes "livskraft" var försvagad. Visserligen var Frankrike fortfarande en av de bärande grenarna på det europeiska trädet, men då savens uppåtstigande kraft förhindrades nå grenen kunde den inte längre utvecklas, påstod han. En man som inte skaffade barn kallade han för "frivilligt och psykologiskt impotent". De egoistiska och förutseende tendenserna hade segrat över "flerbarnsfädernas generösa och blinda passioner". Judarna hade kunnat överleva som folk för att de haft starka familjer "med en far som dess överhuvud" (Documents Sénat 1912, Annexe 354, Annexe).

Problemet ansågs alltså vara att de franska männen inte längre ville bilda familj. Gjorde de det ändå ville de inte, eller tyckte sig inte ha råd, att skaffa mer än två barn. Här skulle därför åtgärder sättas in: Familjefädernas "kurage" skulle stärkas; de som förordade och lärde ut födelsekontroll skulle stoppas; "osjälviskhet och uppoffring" skulle uppmuntras; faderns auktoritet skulle återupprättas⁷; arbetarklassens män måste få högre lön; billiga bostäder skulle anskaffas till barnrika familjer och barnbidrag skulle delas ut till fäderna som också skulle få skattelättnader (Elgán 1994:200ff.). Som en talare sa, måste kostnaderna för barn fördelas mellan de män som inga barn hade och de som hade många (Sénat 6 février 1913, Reymond); "morgondagens män" skulle lära sig skänka fosterlandet de medborgare det behövde, sa en annan (Sénat 7 février 1913, Jénouvrier).

De kostsamma och strukturella reformerna var det naturligtvis svårt att nå enighet kring medan de icke-kostnadskrävande förslagen om förbud mot information om preventivmedel och skärpt tillämpning av straff mot abort

snabbt uppnådde konsensus och ledde till den politik jag här berört (Elgán 1994: 196-202).⁸

Speciellt oroliga var de franska debattörerna för att det föddes för få pojkar. Detta ansågs allvarligt då männen utgjorde, som en talare sa, "den mest aktiva beståndsdel i befolkningen" (Sénat 21 novembre 1918, Cazeneuve). I debatten hävdades det att i takt med att nativiteten sjönk, sjönk "maskuliniteten" bland födslarna – det var ett tecken på fysisk försvagning hos befolkningen.⁹ Det talades också om tappra landsbygdskvinnor som födde upp söner vid sina bröst; familjer med många söner hyllades och fädernas generation, som skaffat många barn, tillskrevs viljan att kämpa, strida och vinna, vilket ställdes mot samtida mäns veklighet (Elgán 1994:210). Även de fåtaliga politiker som var emot de repressiva dragen i befolkningspolitiken tycks ha delat samma syn på befolkningsfrågan som ett manligt problem. Dessa politiker framhöll att kvaliteten var viktigare än kvantitet, och vad gällde kvaliteten så var det "antalet raska män och vuxna producenter" och frånvaron av homosexualitet som räknades (Chambre 23 juillet 1920, Morucci).

Att preventivmedel på detta sätt sågs som en mansfråga både i Sverige och Frankrike kan vara en del av en intellektuell process där kvinnorna identifierades med vad som ansågs vara deras natur, moderskapet. Kvinnorna tillerkändes ingen sexualitet och behövde alltså inte preventivmedel. De riskerade dock att bli offer för männen om männens sexualitet inte reglerades.

Synen på kvinnorna som offer, kommer igen i de långa och hetsiga franska diskussionerna kring aborterna. "Offret" eller den "stackars varelsen" var de gängse beteckningarna på de kvinnor som göra abort (Elgán 1994:211). Genom övertalning och reklam lockade änglamakerskor eller abortthajar till sig kvinnor som råkat i olycka, menade debattörerna. Kvinnorna mer eller mindre lurades, när de inte tvingades, till abort. Abort sågs som våld mot kvinnan: hon utsattes för abortiva manipulationer, hette det. Kvinnan var desutom ofta omedveten om vad som egentligen skedde, hävdade vissa (Elgán 1994:212). Kvinnan sågs alltså som ett passivt offer för en

kvacksalvare. Men i debatten framhölls också ofta att hon var ett offer för den man som var far till barnet och att detta var anledningen till att juryn i abortmål hade en tendens att frikänna den anklagade kvinnan. Juryn insåg ju att den "huvudsakligen skyldige" var den man som "deserterat från sin plikt" (Sénat 31 janvier 1913, M. le garde des sceaux). Det var när hon blev övergiven av barnets far som kvinnan tappade förståndet och lämnade över sig till en "matrona". Det kunde också vara misären eller den psykiska belastning som en graviditet innebar som gjorde att kvinnan förlorade förståndet och gick med på att låta utföra en abort på sig. Så lät debatten. (Elgán 1994:212-213). Genom att göra den kvinna som gjort abort till ett offer kunde arbetet med att förstärka abortrepressionen ses som ett skydd för kvinnan, en reform till kvinnornas fördel (Elgán 1994:213-217).

I de svenska debatter som föregår moderniseringen av abortlagen 1921 kan vi se samma syn på kvinnorna som offer. Majoriteten av talarna beskrev den kvinna som gjort abort som en förvirrad, otillräknelig varelse som blivit offer för omständigheterna. Denna, som det framställs, kvinnliga svaghet blev argumentet för att sänka straffen för abort, trots att abort ansågs vara ett allvarligt brott.

Denna uppfattning om kvinnans natur institutionaliseras när abortlagstiftningen, både i Sverige och Frankrike, utvecklas mot lägre straff för den kvinna som gjort abort men mot högre straff för medhjälpare.

Tanken att en kvinna skulle kunna ha rätt att bestämma över sin egen kropp, som det kom att heta några decennier senare, förekom knappast. Och förekom den så var det som skrämselfpropaganda. Det ansågs självklart att den kvinnliga naturen gjorde att kvinnorna ville ha barn (Elgán 1994:176-179). En framträdande svensk politiker sa t.ex. att modersinstinkten finns "ursprungligen [...] hos varje sund kvinna". Följer hon inte den straffar det sig alltid, "om kvinnan i övrigt är sund", med svårt psykiskt lidande (AK 1938:35, Magnusson). Även det svenska kommunistpartiet, som inte delade majoritetens syn på hur abortpolitiken skulle utformas,

delade denna syn på moderskapet som kvinnans natur. I en motion hävdade kommunisterna t.ex. att underklassens kvinnor var "sunda nog att vilja vara mödrar" men att moderskapet för dem blivit en lyx (Motioner i AK, Nr 381, 1938). Följaktligen hette det att födelsekontrollen – en borgerlig företeelse – var ett nödvändigt ont inom arbetarklassen. I Sovjetunionen däremot hade man kunnat förbjuda aborterna då omständigheterna var sådana att varje kvinna ville bli mor, "såsom det är naturligt att bli det" (AK 1938:35, Rönn-Christiansson).

Både vad gäller Frankrike och Sverige kan vi alltså konstatera att politiker och myndigheter valde att tolka det faktum att kvinnor faktiskt gjorde abort även om det var förbjudet som ett uttryck för kvinnlig nöd och inte som ett eget val.

En uppfattning om kvinnligheten som helt knuten till reproduktionen är förhärskande under den period jag studerat. Under periodens tidiga del, i Sverige, gav dock vissa konservativa debattörer uttryck för en kvinnosyn som var mindre baserad på biologiskt olikhetstänkande och mer baserad på en uppfattning om den mänskliga naturen som slapp och lättjefull, både vad gäller män och kvinnor. Denna människosyn, som vi kanske kan kalla för konservativ, kom t.ex. till uttryck i abortdebatten 1921 då två högerpolitiker hävdade att kvinnor använde sig av preventivmedel och gjorde abort lättvindigt, allt för att inte behöva vara en man trogen. Liknande uppfattningar återkommer sporadiskt under 1920-talet och under 1930-talets början för att sedan försvinna (Elgán 1994:118-119, 143-144).

Sammanfattningsvis kanske vi kan säga att det som hände i abort- och preventivmedelspolitiken var att männen bekräftades som aktiva subjekt medan kvinnorna naturaliserades och reproduktionen feminiserades.

Befolkningsfrågan

Jämförelsen på en (diskursiv) parlamentarisk nivå mellan abort- och preventivmedelspolitiken i Sverige och Frankrike visar alltså hur lika de föreställningar om könen som präglade

politiken var. Men på många andra punkter skiljer sig politiken åt mellan de två länderna. Dessa skillnader vill jag främst förklara med skillnader i den politiska situationen i de två länderna. De viktigaste skillnaderna gäller inställningen till befolkningsfrågan och till eugeniken. Befolkningsfrågan dominerar helt den franska abort- och preventivmedelspolitiken, till skillnad från Sverige där den bara gör sig gällande under en kortare period under senare delen av 1930-talet. Eugenikens genomslag i Sverige däremot, i jämförelse med Frankrike, är enormt.¹⁰ Detta reser naturligtvis frågan varför det förhåller sig så.

Varför var rädslan för avfolkning så stor och önskan att se barnafödandet öka så stark i Frankrike? Troligen finns svaret på den senare frågan att söka i behovet att mobilisera konsensus i en bestämd politisk situation.

Talet om behovet av ökat barnafödande i Frankrike är en del av den allestädes närvarande diskursen om den franska nationens brister som tog fart efter kriget med Preussen. Rasen sades vara i "livsfara" och "livsviljan" försvagad, som vi redan hört. Det pågick en "numerisk dekadens", kunde det också heta. Övertygelsen att nativitetskurvorna var ett tecken på styrka eller dekadens kompletterades ofta med en syn på relationerna mellan länderna såsom styrda av fysikens principer. Ett flöde utgick från de mer befolkningstäta länderna till de mindre befolkningstäta. De kontinentala nationerna är som "kommunicerande kärn", sa man. Om inte någonting gjordes åt befolkningsutvecklingen skulle Frankrike förr eller senare att få lida under "de invaderande hordernas förtryck" (Elgán 1994:184ff.).

Denna demografiska diskurs bygger på en biologisk samhällsyn och har klara beröringspunkter med livsvetenskapernas¹¹ tillväxt under den här perioden. Den franske medicinhistorikern Jacques Léonard menar, i sin bok *La médecine entre les savoirs et les pouvoirs*, att den franska läkarkåren under 1800-talet strävar efter att bli en oundgänglig part i det moderna samhällsbygget. Därför gav de livsvetenskaperna status av sociologi. (Léonard 1981:149ff. och passim).

De första vetenskapliga arbetena om den sjunkande nativiteten kom på 1870-talet. Det var verk av läkaren och demografen Louis-Adolphe Bertillon, av demografen Arsène Dumont och av sociologen Frédéric Le Play. Bertillon t.ex. förklarade den sjunkande nativiteten med civilisationens och demokratins framsteg vilka skulle ha lett till en utbredd smak för lyx och för en mer raffinerad levnadstil; man konsumerade eller sparade ihop till välstånd och planerade noga innan man skaffade barn. Arsène Dumont för sin del skyllde nativitetsens nedgång på en allt mer utbredd individualism. Demokratin hade gett alla möjlighet att försöka stiga i samhället. Många skaffade därför inga barn; de som skaffade barn nöjde sig med få, för att bättre kunna satsa på varje barns utbildning. Dessa idéer och liknande vidareutvecklades och populariserades sedan i Frankrike av en allt bredare krets av akademiker (Béjin 1988).

Frågan om förhållandet mellan Frankrike och Tyskland präglade till en sådan grad Frankrike vid den tid vi här studerar att det har talats om "det franska tänkandets tyska kris" (Digeon 1959). I en flitigt citerad pamflett, felaktigt tillskriven en tysk doktor, kunde man t.ex. läsa att Tyskland snart skulle slita det feminiserade och folkfattiga Frankrike i stycken: "Stunden närmar sig när den tyska familjens fem fattiga söner lätt kommer att kämpa ned den franska familjens ensamma barn" (Elgán 1994:188-193).¹² Böckerna och pamfletterna som behandlade den påstådda avfolkningen var otaliga. Emile Zolas sista roman *Fécondité* t.ex. är ett pronatalistiskt epos.

Synen på nativiteten som ett tecken på en nations styrka, eller i det här fallet svaghet, var allmänt förhärskande. Som en historiker har påpekat följde franska dagstidningar kring sekelskiftet statistiken över födslo- och dödstal som en barometer på landets välfärd, på samma sätt som dagstidningarna idag följer den ekonomiska statistiken (Nye 1984:168). Denna allmänna oro över den sjunkande nativiteten var en omsvängning från det tidigare 1800-talets malthusianism i borgerliga och intellektuella kretsar i Frankrike.¹³

Kring de demografiska farhågorna slöt de politiska huvudfienderna i Frankrike, katoliker och republikaner, upp. Och just förmågan att skapa konsensus är kanske en av förklaringarna till den demografiska diskursens politiska framgångar. Kring det påstådda hotet mot fosterlandet, som befolkningsutvecklingen ansågs utgöra, kunde de olika politiska krafterna samarbeta oavsett hur man för övrigt förhöll sig till den ganska bräckliga demokratiska regim som successivt etablerats i Frankrike efter 1871.

Rädslan för avfolkningen och viljan att öka barnafödandet är alltså inte en enkel reaktion på Frankrikes demografiska utveckling och det tidiga tillämpandet av födelsekontroll i Frankrike, utan är snarare ett resultat av den franska läkarkårens och vetenskapsmännens agerande och den specifika politiska situationen.

Under andra halvan av 1930-talet blir också den svenska sexualpolitiska debatten klart demografiskt orienterad. Argumentationen liknar på de flesta punkter den franska, förutom vad gäller eugeniken, som jag återkommer till.

Också i Sverige kan den demografiska diskursens succé under 1930-talet förklaras med dess förmåga att skapa konsensus. I sin studie av den svenska befolkningspolitiken drar Ann-Katrin Hatje samma slutsats. Med demografiska argument kunde man sudda ut partimotsättningarna och enas om vissa sociala reformer: "Den [befolkningsfrågan] väddjade till känslomotiv av typ 'vi vill inte dö ut', något som kunde appellera till alla, oavsett ideologiska synpunkter", skriver hon (Hatje 1974:165).¹⁴

Kanske var det de eugeniska övertygelserna vi snart ska komma till, som gjorde att Sverige dock aldrig fick en befolkningspolitik av samma typ som den franska. Befolkningskommissionen, den statliga svenska utredning som tillsattes vid mitten av 1930-talet för att utarbeta förslag till en svensk befolkningspolitik, uttalade sig mot tanken att alla grupper i samhället skulle skaffa sig fler barn. Det var inte vilka föräldrar och vilka barn som helst politiker och opinionsbildare ville ha. Socialpolitik och eugenik

skulle förhindra att sådana människor som man menade hade dåliga arvsanlag eller inte kunde ta hand om sina barn, blev föräldrar (Elgán 1994:163-171).

Denna inställning gjorde att Befolkningskommissionen ställde sig positiv till tidigare förslag om att upphäva 1910 års lag. Det var inte genom att förbjuda informationen om preventivmedel som man verkligen kunde påverka medborgarnas sexualitet. Istället skulle familjepolitik, bostadspolitik och sexualupplysning få medborgarna (och då menade man ju alltså främst männen som vi redan har sett) att anamma en riktig sexualitet (Elgán 1994:154ff.).

Vad gäller abortfrågan gick Befolkningskommissionen emot tidigare förslag om att det skulle bli möjligt för s.k. utsläpade mödrar att göra abort. Men anledningen var inte att man önskade öka barnafödandet, utan man menade att det betydande välfärdsarbete man ville få igång skulle bota de utsläpade mödrarna (Elgán 1994:163-176). Här finner vi ånyo föreställningen om kvinnornas natur som styrd av deras reproduktiva förmåga: en kvinna vill alltid ha barn, bara de materiella förutsättningarna föreligger (Elgán 1994:176-179).

Eugeniken

Under den period vi här behandlar blir de eugeniska motiven allt mer framträdande i Sverige, medan de i Frankrike inte röner någon framgång.

Kvalitet var lika viktigt som kvantitet i befolkningspolitiken, underströk t.ex. Befolkningskommissionen (SOU 1938:57, s. 54). Den kvalitativa aspekten krävde, sas det, att "folkmaterial" togs bättre till vara: barnen skulle få bättre uppväxtvillkor medan de "arvs-hygieniskt mindre värdefulla" skulle förhindras att fortplanta sig (SOU 1938:57, s. 4f, 62, 105). "Social förkommenhet" liksom "moralisk mindervärdighet" ansågs vara tecken på dåliga arvsanlag (SOU 1936:59, s. 46ff.). Kroniska förbrytare, "sinnesslöa", psykiskt "efterblivna" och personer som var oförmögna att försörja sig själva och därför låg samhället till last, klassades som mindervärdiga

(SOU 1938:57, s. 58). Det ansågs mycket viktigt att dessa grupper inte gynnades av befolkningspolitiken som istället borde gynna de värdefulla (SOU 1938:57, s. 55, 59).¹⁵

Socialdemokratiska politiker, liksom många andra politiker, var klart och tydligt fascinerade av eugeniken, vilket fick konsekvenser för abort- och preventivmedelspolitiken (jfr också Runcis 1998). Denna fascination bör dock, menar jag, ledas tillbaka på läkarkårens och livsvetenskapernas anammande av de eugeniska teorierna. Läkarkåren sågs med stort förtroende bland större delen av de debattörer jag studerat och förtroendet var speciellt stort från dem som såg sig som progressiva och reformvänliga. Detta förtroende syns klart i den svenska abortlagen från 1938, som ju egentligen bara innebar en utökad rätt till abort på medicinska grunder. Här förlades rätten av avgöra om en abort skulle ske främst hos läkarna (SFS 1938:571-572). Läkarna skulle t.ex. avgöra om kvinnor med stora sociala problem behövde abort. Läkarnas inflytande gällde också preventivmedlen. Enbart preventivmedel godkända av läkarvetenskapen skulle få spridas till allmänheten och detsamma gällde informationen.¹⁶

Sammankopplingen eugenik, folkhälsa och abort- och preventivmedelspolitik är dock inte alls självklar om vi jämför med Frankrike. Här var det enbart en liten grupp nymalthusianer som kopplade ihop dessa frågor på samma sätt som skedde i Sverige. Ändå spelade den franska läkarkåren en framträdande roll i politiken. Dessutom var man politiskt sett mycket intresserad av folkhälsofrågor. Men i den franska debatten betraktades inte könssjukdomar som en aspekt av abort- och preventivmedelsfrågan. Det betyder inte att man inte ansåg att könssjukdomar var ett problem. Tvärtom, det pågick i Frankrike under den här perioden stora kampanjer kring könssjukdomarna. Den franske historikern Alain Corbin menar att kampen mot prostitution och kampen mot könssjukdomar t.o.m. var två av det tidiga 1900-talets mest framgångsrika exempel på opinionsbildning i Frankrike (Corbin 1977). Men i Frankrike ledde inte denna oro till krav på sexualupplysning och information om kon-

domens smittskyddande effekt. Istället inlemmades farhågorna i dåtidens tal om den sociala och individuella degenerationen, och det främsta tecknet på denna degeneration var den sjunkande nativiteten (Nye 1984:163ff.). Oron för könssjukdomar och osedlighet kunde alltså integreras i den demografiska diskursen. Eugeniken kunde det däremot knappast.

Det var, som vi sett, samhällstillvända franska läkare som utvecklade demografin och det var läkare som först förde kampanj mot de illegala aborterna (Léonard 1981:149ff., 302f). Men kampanjerna mot aborterna fördes inte i folkhälsans namn utan i demografin. Och eugeniken vann inte den franska läkarkårens tycke. Utländska försök till steriliseringar av handikappade väckte avsky bland de franska läkarna. Léonard menar att den franska läkarkåren och de franska vetenskapsmännen fortsatte att föredra den av Lamarck inspirerade evolutionismen – miljö var viktigare än arv – framför Darwins kamp för överlevnaden. De franska läkarna blev alltså inte intresserade av eugeniken då de var övertygade om att samhället kunde förbättras med sociala och moraliska reformer. Denna hållning överensstämde också med den dåvarande franska politiska regimens linje där allmän skolgång, demokrati och ett mått av solidaritet var viktiga symboliska komponenter (Léonard 1985; 1981:270ff., 323f. Jfr också Clark 1988). Majoriteten av den franska läkarkåren ska ha stött denna regim och många läkare satt i de politiska församlingarna och en del av dem var framträdande politiker (Léonard 1981:221, Néant 1991:147f.).

Att den svenska vänstern, och många andra, föll så pladask för eugeniken bör nog alltså ses i förhållande till den svenska läkarkårens och livsvetenskapernas inställning i frågan. Genom att stödja sig på dessa vetenskapsmän, bekräftade vänstern sig själv som progressiv och framstegsvänlig, som företrädare för framtiden och inte som en intressegrupp.

Likheter och skillnader

Skillnaderna mellan den franska och svenska abort- och preventivmedelslagstiftningen var

inte särskilt stora under 1900-talets första hälft. Förbudet och straffen mot abort moderniserades men kvarstod; i Frankrikes fall kompletterades de med bestämmelser som försökte förhindra att information om var man kunde göra abort spreds. I Sverige kompletterades abortlagen med några undantagsregler för när abort fick ske som troligen bara formaliserade de redan tolererade och praktiserade medicinska aborterna. Medicinska aborter tolererades också i Frankrike. Preventivmedel förbjöds aldrig helt vare sig i Frankrike eller i Sverige men deras försäljning omgärdades av olika bestämmelser som gjorde att handeln måste skötas diskret och att öppen information om preventivmedel förhindrades.

Politikens kontext var dock inte alls densamma i Sverige som i Frankrike.

Den franska abort- och preventivmedelslagstiftningen var en del i en omfattande familjepolitik med befolkningspolitiska förtecken som blandade förbud med incitament.

I Sverige var det istället en oro för folkhälsan, för allmänhygien, som var den kontext inom vilken abort- och preventivmedelspolitiken utvecklades. Eugeniken var en viktig del av detta tänkande och den fick allt större konsekvenser för abort- och preventivmedelspolitiken under den period vi här berört.

Förbudet mot öppen försäljning av preventivmedlen togs bort i Sverige 1938 och ersattes med en förordning som reglerade de former under vilka preventivmedel fick säljas. På så sätt bilades en gammal tvist som handlade om vilket sätt som var det bästa att förhindra vad som ansågs vara felaktig sexualitet. Sexualupplysning och sociala reformer blev nu istället medicinen.

Dessa skillnader i de två ländernas politiska historia blev en av komparationens viktigare slutsatser.

Vad gäller föreställningarna om kön kunde jag konstatera stora likheter och detta utgör en annan av komparationens slutsatser. I abort- och preventivmedelspolitiken i de båda länderna definierades männen som de aktiva. Kvinnor sågs som potentiella offer för den manliga sexualiteten. Den manliga sexualiteten skulle regleras och på så sätt skulle kvin-

norna och samhället skyddas. Aborterna utmålades också som ett hot mot kvinnorna och förbudet mot abort kunde därmed framställas som ett skydd för kvinnorna; ett skydd mot aborthajars locktoner och en möjlighet för dem att förverkliga sin sanna natur, moderskapet.

Trots olika politisk kontext, befolkningspolitik och folkhälsa/eugenik, var alltså föreställningarna om könen och deras förhållanden förvånansvärt lika i Sverige och Frankrike: män sågs som aktiva, sexuella varelser; kvinnor som passiva och predestinerade till att bli mödrar. Männen beteenden behövde regleras, kvinnorna behövde skyddas. Det var abort- och preventivmedelspolitikens budskap. Studien har alltså visat att abort- och preventivmedelspolitiken hade ett kön. Föreställningar om könen och deras inbördes förhållanden påverkade politiken, samtidigt som politiken kom att bekräfta dessa föreställningar. Männen bekräftades som subjekt medan kvinnornas passivitet institutionaliserades, t.ex. i abortpolitiken. Vi kan ställa oss frågan om det förhåller sig på samma sätt med andra tidiga välfärdsreformer.

NOTER

1. Jag vill framföra mitt varma tack till prof. Ida Blom som gjort mig uppmärksam på detta specifika drag i den historiska komparationen.
2. I studien i sin helhet uppmärksammas också kvinno-sakskvinnornas, de kvinnliga politikernas och de politiska kvinnoorganisationernas agerande (Elgán 1994).
3. Preventivlagen, som den kallades, innebar ett tillägg till den lag som bestraffade tukt och sedlighets sårande. Den påbjöd fängelse eller bötesstraff för den som offentligt utställt eller förevisat "föremål" som kunde förhindra följder av könsumgänge eller som genom allmänt tillkännagivande utbjudit dylika föremål eller försökt sälja dem genom kringförsel. Det blev också olagligt att muntligt eller i skrift försöka "förleda till användandet" av dessa föremål eller förklara hur de skulle användas, på ett sådant sätt att "allmän fara för andras förförelse därav kommer". Detta gällde även om tillvägagångssättet inte kunde sägas sära tukt och sedlighet (SFS 1910:51).
4. Den gamla lagen hade bara berört föremål, den nya förordningen gällde "medel som äro avsedda att i samband med könsumgänge användas till att förebygga befruktning eller överförande av könssjukdom". Med undantag för apotek, måste den som önskade sälja sådana medel ha tillstånd. För att få tillstånd skulle man vara "lämplig". Tillståndet var tidsbegränsat och gällde i förväg specificerade medel. Kringförsel och försäljning utomhus var förbjudet. Länsstyrelsen, som var tillståndsmyndighet, skulle dessutom kontrollera vilken sorts reklam försäljaren hade för avsikt att bedriva (SFS 1938:566-568).
5. Eugenik är en term för ras- och arvsygien, d.v.s. försök att förädla människorassen, att utrota vissa anlag, att hålla andra anlag rena, att förhindra att en viss sorts människor föds, o.s.v.
6. Idéhistorikern Claes Ekenstam gör på ett liknande sätt iakttagelsen att sekelskiftets debatt om sexualiteten först och främst handlade om den manliga sexualiteten (Ekenstam 1993:234ff.).
7. En av de stora frågorna, främst för de konservativa och katolska politikerna, var arvsrätten. Som en av dem uttryckte det: "Revolutionen ansåg det påkallat att eliminera den förstföddes rätt: fäderna har återupprättat den i varje hem genom att bara ha ett barn." (Sénat 6 février 1913, Jénouvrier).
8. I Frankrike genomfördes också, under mellankrigstiden, en omfattande familjepolitik med allmänna barnbidrag, hemmafrubidrag, daghem, förskolor, barnhälsovård, skattelättnader och olika rabatter för barnfamiljer.
9. Den nordamerikanske historikern Robert Nye har observerat samma sorts farhågor bland franska läkare under 1800-talet som han länkar till deras uppfattning att det krävdes manliga män för att producera pojkar (Nye 1989).
10. Eugenikens framträdande plats i det svenska samhället, med speciell hänsyn till genus, har ju efter min studies färdigställande mycket mer ingående studerats av bl.a. Majja Runcis (Runcis 1998).
11. Jag använder här begreppet livsvetenskaper istället för den gängse termen läkarvetenskapen. Livsvetenskaperna syns mig ett mer korrekt begrepp då det innefattar andra naturvetenskaper som också ägnar sig åt det som lever och som också spelat en stor roll i samhällsdebatten och samhällssynen.
12. Förhållandet mellan de två länderna uttrycktes ofta i termer av genus. Tyskarna beskrevs som en hop vandaler i besittning av fysisk övermakt och stridslystnad, till skillnad från fransmännen vilka liksom romarna skulle ha blivit alltför raffinerade och ha förlorat den brutala styrkan som sades ta sig uttryck i hög nativitet. Frankrike blev därmed ett lockande offer för andra nationer. Det franska folkets "tjufsingskraft", "rikedomar" och "glänsande civilisation" bidrog bara ytterligare, kunde det heta, till att "hetsa de råa och vilda begären hos dem som slår sina lovar kring landet" (Sénat 6 février 1913, Jénouvrier).
13. Bardet 1988: 364-377; Charbit 1988: 467ff.; Armengaud 1975: 24ff.; Charbit 1981
14. Jfr också Broberg & Tydén 1990, s. 184 samt Lars Trägårdhs studie av hur begreppet folket användes av

de svenska socialdemokraterna, först i samband med kampen för allmän rösträtt och därefter huvudsakligen som en ersättning för begreppet klass. Folket fick då beteckna arbetare, bönder och småborgare, vilka ställdes mot storfinansens fåtaliga herrar. Den politiska uppslutningen bakom begreppet folket och den holistiska, biologiserande samhällssynen som ligger bakom, möjliggjorde, menar Trägårdh, att stora delar av medelklassen inkluderades i välfärdsprojektet, på vilket Befolkningskommissionens arbete utgjorde en viktig symbolisk början, vill jag hävda. (Trägårdh 1990).

15. Många av de aborter som kom att utföras inom ramen för den nya abortlagen från 1938 var också just eugeniska aborter. Dessa utgjorde snabbt mer än en tredjedel av alla legala aborter. De övriga aborterna var främst medicinska aborter medan de humanitära och socialmedicinska aborterna var försvinnande få, aldrig mer än ett par tiotal per år vardera. Ären närmast efter lagens tillkomst uppgick de legala aborterna till mellan cirka 500 och 700 per år (SOU 1944:51, s. 54ff.).
16. Denna medikalisering återfinns på andra områden inom det socialpolitiska fältet. Kajsa Ohrlander t.ex. beskriver i sin avhandling hur den svenska barnvården medikaliserades från och med 1920-talet. Läkarna gavs allt större inflytande över politikens utformning och genomförande och de förväntades implicit anvisa vilka normer för barnuppfostran och föräldraskap som skulle gälla (Ohrlander 1992:126ff.).

LITTERATUR

Källor

Svensk författningssamling (SFS):

SFS 1910:51
SFS 1921:298
SFS 1938:318
SFS 1938:319
SFS 1938:566
SFS 1930:567
SFS 1938:568
SFS 1938:569
SFS 1938:570
SFS 1938:571
SFS 1938:572

Statens offentliga utredningar (SOU):

SOU 1936:59
SOU 1938:57
SOU 1944:51

Journaux Officiels:

Journal Officiel de la République Française.

Loi réprimant la provocation à l'avortement et à la propagande anticonceptionnelle, 1 août 1920.

Loi modifiant les dispositions de l'article 317 du Code pénal sur l'avortement, 29 mars 1923.

Débats parlementaires:

Chambre des Députés, Compte rendu in extenso,

1920, 23 juillet.

Sénat, Compte rendu in extenso, 1913, 31 janvier.

Sénat, Compte rendu in extenso, 1913, 6 février.

Sénat, Compte rendu in extenso, 1913, 7 février.

Sénat, Compte rendu in extenso, 1918, 21 novembre.

Documents parlementaires:

Sénat, Annexes des procès-verbaux des séances, Projets et propositions de loi - Exposés des motifs et rapports, 1912, Annexe 354.

Riksdagstryck:

Riksdagens protokoll, Andra kammaren (AK):

1910:61

1938:35

Bihang till Riksdagens protokoll:

Kung. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 223, 1910, Bil. A.

Lagutskottets utlåtande, 1910, Nr 52.

Motioner väckta inom Andra kammaren, 1938, Nr 381.

Referenser

Armengaud, André (1975): *Les Français et Malthus*, Paris.

Bardet, Jean-Pierre (1988): "Les incertitudes de l'explication", *Histoire de la population française*, Jacques Dupâquire (red.), Paris: P.U.F., band 3, s. 364-377.

Béjin, André (1988): "Néo-malthusianisme, populationisme et eugénisme en France de 1870-1914", *Histoire de la population française*, Jacques Dupâquire (red.), Paris: P.U.F., band 3, s. 481-497.

Bloch, Marc (1928): "Pour une histoire comparée des sociétés européennes", *Revue de synthèse historique* nr 46. Engelsk översättning: "Towards a Comparative History of European Societies", *Land and Work in Mediaeval Europe*, London, 1967.

Broberg, Gunnar & Mattias Tydén (1990): *Oönskade i folkhemmet: Rashygien och sterilisering i Sverige*, Stockholm: Gidlund.

Charbit, Yves (1988): "Les économistes libéraux et la population 1840-1870" *Histoire de la population française*, Jacques Dupâquire (red.), Paris: P.U.F., band 3, s.467-480.

Charbit, Yves (1981): *Du malthusianisme au populationnisme: Les économistes français et la population 1840-1870*, Paris: I.N.E.D.

Clark, Linda (1988): "Le darwinisme social en France", *La Recherche* s. 192-200.

Corbin, Alain (1977): "Le péril vénérien au début du siècle: prophylaxie sanitaire et prophylaxie morale", *La Recherche* s. 245-284.

Digeon, Claude (1959): *La crise allemande de la pensée française 1870-1914*, Paris. (nyutgåva Paris: P.U.F., 1992).

Ekenstam, Claes (1993): *Kroppens idéhistoria: Disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700-1950*, ak.avh., Hedemora: Gidlund.

Elgán, Elisabeth (1990): "En far till var kvinnas barn? Politik och debatt angående män, kvinnor och oäkta barn i Sverige och Frankrike vid seklets början", *Historisk Tidskrift* s. 481-506.

Elgán, Elisabeth (1994): *Genus och politik: En jämförelse mellan svensk och fransk abort- och preventivmedelspolitik*

- från sekelskiftet till andra världskriget, ak. avh., Uppsala: Almqvist & Wiksell International.
- Foucault, Michel (1976): *Histoire de la sexualité I: La volonté de savoir*, Paris: Gallimard.
- Glass, D.V. (1938): "The effectiveness of abortion legislation in six countries", *The Modern Law Review*.
- Guerrand, Roger-Henri & Francis Ronsin (1990): *Le sexe apprivoisé: Jeanne Humbert et la lutte pour le contrôle des naissances*, Paris: Editions La Découverte.
- Hatje, Ann-Katrin (1974): *Befolkningsfrågan och välfärden: Debatten om familjepolitik och nativitetssökning under 1930- och 1940-talen*, ak. avh. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Inger, Göran (1986): *Svensk rättshistoria*, Lund: Liber Förlag, 3:1. uppl.
- Léonard, Jacques (1981): *La médecine entre les savoirs et les pouvoirs: Histoire intellectuelle et politique de la médecine française au XIXe siècle*, Paris: Aubier.
- Léonard, Jacques (1985): "Les origines et les conséquences de l'eugénisme en France", *Annales de démographie historique* s. 203-214.
- McLaren, Angus (1983): *Sexuality and Social Order: the debate over fertility of women and workers in France, 1770-1920*, New York: Holmes & Meier.
- Néant, Hubert (1991): *La politique en France: XIXe-XXe siècle*, Paris: Hachette.
- Nilsson, R. Joh. (1910): "Socialpolitik vid 1910 års riksdag", *Social Tidskrift*, s. 356-361.
- Nye, Robert A. (1984): *Crime, Madness and Politics in Modern France*, Princeton NJ: Princeton U.P.
- Nye, Robert A. (1989): "Honor, Impotence, and Male Sexuality in Nineteenth-Century French Medicine", *French Historical Studies*, s.48-71.
- Ohrlander, Kajsa (1992): *I barnens och nationens intresse*, ak. avh., Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Pagès, Jeanne (1971): *Le contrôle des naissances en France et à l'étranger*, Paris: Bibliothèque de sciences criminelles.
- Ronsin, Francis (1980): *La grève des ventres: Propagande néo-malthusienne et baisse de la natalité française, XIXe-XXe siècle*, Paris: Aubier.
- Runcis, Maija (1998): *Steriliseringar i folkhemmet*, Stockholm: Ordfront.
- Sauvy, Alfred (1962): *La prévention des naissances*, Paris: P.U.F.
- Skocpol, Theda & Margaret Somers (1980): "The uses of comparative history in macrosocial inquiry", *Comparative Studies in Society and History* s. 174-197.
- Trägårdh, Lars (1990): "Varieties of Volkish ideologies", Bo Stråth (red.) *Language and the Construction of Class Identities*, Göteborg: Historiska inst., Göteborgs universitet, s. 25-54.
- Woxlin, Arne (1982): *Abort: en studie kring svensk abortlagstiftning*, Uppsats i tillämpade studier i allmän rättslära, Uppsala Universitet, Juridiska Fakulteten-Institutionen, vt. 1982, opublicerad.

SUMMARY

This comparative study, inspired by Marc Bloch, deals with the abortion and contraception politics of Sweden and France during the first half of the XXth century from a gender perspective. At a discursive level the resemblance between the two countries is clear: this is the main result of this study.

At this time many western countries, restricted the diffusion of contraceptives in some way and passed more efficient anti abortion legislation thus increasing surveillance. The dominant view in Sweden and France, although the explicit motives for these policies were different in the two countries, was that sexuality was man's business and that it was men who were to be protected from contraception "propaganda" or to be led on the straight path to marriage and fatherhood. Nature intended women to be primarily mothers and they were therefore not seen as sexually active but instead in need of close protection, i.e. a repressive abortion law, to help them to fulfil their nature. This discourse dominated the political debates and was taken up by women politicians and women's organisations as well. The exception was the small circle of neo-malthusians and supporters of birth control. The church seems to have played very little role in these debates at this time in both Sweden and France.

The discourse with respect to gender is then the same in Sweden and France, but there are some other differences that need explaining. A comparison highlights the particularities of the two countries. One of the differences is the important role played by eugenics in Sweden. The fascination exercised by medical science on politicians seems to have been particularly strong on the left wing where it was seen as a potential ally and as providing legitimisation in the struggle for a progressive social policy. Scientific thought in Sweden also seem to have been invaded by eugenics. It was very different in France where the scientists resisted eugenic ideas and stayed attached to an older belief that milieu was more important than inheritance. This belief coincided with that of the rather socially progressive and democratic French political regime of the time who hoped that upbringing and education would realise the famous dream of Liberté, Egalité, Fraternité.

Elisabeth Elgán
Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola, Box 4101
141 04 HUDDINGE
elisabeth.elgan@sh.se